

A szakértői kompetenciák jelentősége a szakvélemények büntetőeljárásban való felhasználhatóságának szemszögéből

I. Előszó

A szakértői bizonyítékokat az általuk bizonyítandó tények megismerésének összetettebb módja, valamint a szakértői közreműködés időigénye, és költségvonzata miatt mind az eljárásjog elmélet, mind a gyakorlati jogalkalmazás kiemelt figyelemmel kíséri. Bár a szakértői vélemény a büntetőeljárás törvény bizonyítási rendszerének csak egy bizonyítási eszköze, mely miatt önmagában a tényállás megállapítás alapjául nem szolgálhat, azonban a szakértői bizonyítás sajátos volta miatt bonyolultabb körülményeket igényel a szakvélemény törvényességének vizsgálata a természettudományos ismeretek szempontjából laikus jogalkalmazó által. Mivel a jogalkalmazó nem szakértő, a szakértői módszertant nem ismerheti, nem is kötelessége ismerni, ezért a bizonyítás törvényességének való megfelelés a szakvélemény analitikus vizsgálata során a szakértői kompetencia fennállásának körültekintő ellenőrzését irányozza elő.

Tanulmányom célja a szakértői kompetenciák határainak áttekintése, valamint annak elemzése, hogy a kompetencia hiánya, vagy éppen túllépése a szakvélemény, mint bizonyíték büntetőeljárásban való felhasználhatóságát mennyiben befolyásolja.

II. A szakértői kompetenciák jelentősége a bizonyítékértékelésben

Az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását. Az igazságügyi szakértő a tevékenységét e törvény és más jogszabályok rendelkezései, valamint a tevékenységére irányadó szakmai szabályok megtartásával, legjobb tudása szerint köteles végezni.² Ennek megfelelően igazságügyi szakértő olyan – igazságügyi szakértők névjegyzékébe felvett – személy lehet, aki az adott szakterületen a felmerülő szakkérdések eldöntéséhez kellő szakértelemmel rendelkezik.

Annak elkerülése érdekében, hogy a büntetőeljárás indokolatlanul elhúzódjon, valamint szükségtelen bűnügyi költség merüljön fel, a szakértő kirendelése előtt a jogalkalmazónak meg kell vizsgálnia azt, hogy a bizonyítandó tény megállapítása szakértői feladat-e, vagy pedig neki kell azt logikai következtetés útján megállapítania. Amennyiben a tény megállapítása szakértői feladat, a jogalkalmazónak azt kell megtalálnia, hogy az mely szakterületre tartozik. Ezt követően pedig olyan szakértőt kell kirendelnie, aki az adott szakterületen szakvélemény adására jogosult. A kompetencia hiánya, vagy éppen túllépése a szakvélemény olyan hibája, mely a büntetőeljárásban való felhasználhatóságát érinti.

A továbbiakban a kompetencia jelentéstartalmát, annak formális, materiális oldalát, valamint a kompetencia megsértésének konkrét következményeit vizsgálom gyakorlati példák ismertetésével.

¹ Alügyész, Salgótarjáni Járási és Nyomozó Ügyészség

² 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről (a továbbiakban szakértői törvény) 3. § (1) és (3) bekezdései

III. A kompetencia tartalma

III.1. A kompetencia szó jelentése

A kompetencia illetékességet, jogosultságot, szakértelmet jelent.³ A mai köznyelv a feladat ellátására való alkalmasságot és képességet is idesorolja. Az eljárásjogi értelemben vett kompetencia azonban ennél többértű, egyrészt formai, másrészt tartalmi oldalról vizsgálendő.

III.2. A kompetencia formális oldala, a szakvéleményadásra való jogosultság és annak komponensei.

III.2.1. Az igazságügyi és az eseti szakértő

Mind a szakértői, mind a büntetőeljárás törvény rendelkezése szerint igazságügyi szakértői tevékenységet csak erre feljogosított természetes személy, szakértői szerv, testület, vagy gazdasági társaság végezhet. Igazságügyi szakértői tevékenység ellátására kivételesen megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető, ha az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő, vagy időszakos hiány esetleg egyéb szakmai ok miatti hiány folytán a bejegyzett igazságügyi szakértők egyike sem tud eleget tenni a kirendelésnek, továbbá az adott szakterület nem szerepel a miniszter rendeletében felsorolt szakterületek között. Eseti szakértőként csak az járhat el, aki a kirendelő határozatban foglalt felhívásnak megfelelően az igazságügyi szakértőkre vonatkozó etikai és fegyelmi követelményeknek aláveti magát.⁴

III.2.2. A bejegyzett szakértő

Igazságügyi szakértőként csak az a személy tevékenykedhet, akit az Igazságügyi Minisztérium az adott szakterület szakértői névjegyzékbe felvesz. A névjegyzékbe pedig csak olyan természetes személy vehető fel, aki büntetlen előéletű, és nem áll az igazságügyi szakértői vagy a szakterületének megfelelő tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, valamint szakterületén az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához meghatározott képesítéssel és legalább ötéves szakmai gyakorlattal rendelkezik. A fentiekén túl szükséges a kötelező szakértőjelölti időt és a Kamara által külön szabályzatban előírt képzési és vizsgafeltételeket teljesíteni, a miniszter által szervezett jogi oktatáson való részvételt követően a jogi vizsgát megszerezni, a szakterületén működő szakmai kamarába belépni, kötelezettséget vállalni arra, hogy a hatósági kirendelésnek eleget tesz, és végül a kérelmező nem állhat cselekvőképességet érintő gondnokság, támogatott döntéshozatal vagy közügyektől eltiltás hatálya alatt.⁵ A szakértőt a Minisztérium a névjegyzékből különböző okok bekövetkezése esetén törölheti, melyeket a törvény tételesen felsorol. Ezek közül csak néhányat említenék a teljesség igénye nélkül; így utóbb nyer megállapítást, hogy a szakértői működés valamely feltétele az adott személlyel szemben nem áll fenn, a kamarából kizárják, nem fizeti a kamarai tagdíjat, statisztikai adatszolgáltatási kötelezettségét elmulasztja, a névjegyzékben szereplő adatai megváltozását felhívás ellenére szándékosan elmulasztja, kirendelése esetén a véleményadással egy évet elérő késedelembe esik, vagy ellene közzvadas büntetőeljárás indul.⁶

³ Bakos Ferenc (szerk.): Idegen szavak szótára, Negyedik Kiadás, Terra, Budapest, 1975., 259. old.

⁴ Szakértői törvény 4. § (1), (4) és (5) bekezdései, 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.) 102. § (1) bekezdése

⁵ Szakértői törvény 5. § (1) és (2) bekezdései

⁶ Szakértői törvény 13. § (1) bekezdése

III.2.3. A szakértőkénti közreműködés büntetőeljárásai törvény szerinti kizáró okai

A szakértőként történő bevonás kizáró okai hasonlóak a bíró, az ügyész és a nyomozó hatóság tagjának kizárásai okaihoz. Ezen rendelkezések célja, hogy a szakértő elfogulatlanul láthassa el feladatát. A pártatlanság követelménye az Alkotmánybíróság értelmezésében csakis akkor teljesül, ha a szabályozás kellő garanciát biztosít az ezzel szembeni minden kétely kizárásához. A szakértőnek nemcsak pártatlannak kell lennie, hanem annak is kell látszania.⁷

A szakértő haladéktalanul köteles a kirendelőnek bejelenteni a vele szemben fennálló kizárásai okot, továbbá azt a tényt, hogy a szakkérdés nem tartozik a szakismeretei körébe, a szakkérdésben külön jogszabály alapján meghatározott intézmény vagy testület jogosult szakvéleményt adni, vagy a szakértői tevékenység ellátásában fontos ok akadályozza, így különösen, ha a tevékenység zavartalan ellátásának vagy a részvizsgálatok elvégzésének a feltételei nem állnak fenn.⁸

A kizárásai okokhoz kapcsolódóan mindenképpen ki kell térnem az írástudatlan, süketnéma, jelyelvet nem ismerő tanú, vagy terhelt kihallgatására. Mivel az ilyen személy a jelyelvet nem ismeri, hozzátartozóival egy olyan sajátos kommunikációs csatornát alakít ki, melynek jeleit értelemszerűen csak ők maguk ismerik. Az ilyen személy kihallgatásánál célszerűnek mutatkozik a hozzátartozó „jelyelvi tolmácsként” történő kirendelése annak ellenére, hogy vele szemben kizárásai ok áll fenn. A Kúria a Bf.III/42/1997/4. számú határozatában azonban megállapította, hogy az ilyen eljárás törvénytörő, ugyanis az írástudatlan, süketnéma, jelyelvet nem ismerő személlyel szemben abszolút tanúzási akadály áll fenn, így tanúként egyáltalán nem hallgatható ki, törvényesen a jelyelvet ismerő hozzátartozóját kell kihallgatni tanúként azon információkra, melyek az írástudatlan hozzátartozójától jutottak tudomására.

Más a helyzet a terhelt esetében, mivel a hozzátartozójának kizárása a szakértői közreműködésből a terhelt védekezéshez való jogának lényeges korlátozása, és mint ilyen, abszolút hatályon kívül helyezési ok. Ez esetben a védekezéshez való jog és a bizonyítás törvényességének követelménye kollízió. Az ellentétet álláspontom szerint a favor defensionis elvére visszavezetve csak a bizonyítás törvényességének terhére lehet feloldani.

A jelenség nem túl gyakori, akár hipotetikusnak is tűnhet, azonban már jómagam is találkoztam vele tárgyaláson, így jelen tanulmányban nem tudtam tőle eltekinteni.

Végül ki kell térnem arra az esetre, amikor az adott tárgykörben kizárólag meghatározott szerv adhat szakvéleményt. Az ilyen esetben bármennyire is szakmailag kifogástalan vélemény születik, ha azt nem a jogszabályban meghatározott kizárólagos hatáskörű szerv adja, véleménye a büntetőeljárásban nem használható fel bizonyítékként, mivel azt a hatóság „más tiltott módon” szerezte be.⁹ A Be. Felhatalmazza a jogalkotót arra, hogy jogszabályban meghatározhassa azokat a szakkérdéseket, amelyekben meghatározott intézmény vagy szakértői testület jogosult véleményt adni. Ezen legitimáció alapján a Kormány a 282/2007. (X. 26.) számú rendeletében meghatározta azon szakkérdéseket, amelyek eldöntése során szakértőként kizárólag a tételesen felsorolt igazságügyi szakértői intézmény, orvostudományi képzést folytató egyetem igazságügyi orvostani intézete vagy más állami szerv járhat el. A rendelet alapján például a kábítószeres szubsztancia alapú vizsgálatára kizárólag a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet jogosult.¹⁰ E körben az Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézetektől beszerzett vegyész szakértői vélemény a bizonyítékértékelésben eljárásjogilag nem használható fel, az ezen véleményre hivatkozó ítélet pedig megalapozatlan.

⁷ Ezen követelményeket az Alkotmánybíróság többek között a 17/2001. (VI.01.) és a 166/2011. (XII.20.) számú határozataiban a bíróra és az ügyészre nézve mondta ki, azonban a kizárásai okok hasonlósága révén ezen elvárások a szakértővel szemben is fennállnak

⁸ Be. 104. § (2) bekezdése

⁹ Be. 78. § (4) bekezdésének II. tétele

¹⁰ Be. 102. § (2) bekezdése, valamint a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szóló 282/2007. (X. 26.) Kormányrendelet 2. § (2) bekezdése, továbbá 2. mellékletének 12. pontja

III.3. A kompetencia materiális oldala. A szakvélemény megalapozatlansága és annak következményei

A szakértő kompetenciája tartalmi aspektusban vizsgálva a kirendelő határozatban feltett kérdésekre – a rendelkezésére bocsátott iratok és tárgyak alapján – történő véleményadási kötelezettséget jelent.

A fent tárgyaltak szerint a szakértő a rendelkezésére bocsátott vizsgálati anyag alapján köteles a rá irányadó szakmai szabályok által előírt vizsgálatokat elvégezni, azok eredményeit szakmai ténymegállapításként összegezni és állást foglalni a kirendelése tárgyát képező szakkérdésben. Előfordulhat azonban, hogy a szakértő megalapozatlan véleményt alkot. A szakvélemény megalapozatlansága annak tartalmi hiányosságait, az alapul fekvő tudományos vizsgálat nem kielégítő elvégzését, a szakmai ténymegállapítások hiányát, a vélemény előzményellenességét, illetve a téves ténybeli következtetéseit jelenti.¹¹

A szakvélemény *tartalmi hiányossága* azon estben áll fenn, amikor olyan adatokat nem tartalmaz a szakvélemény, melyeket a jogszabályok, illetve szakmai szabályok kötelezően előírnak, például nincs benne lelet, nem jelöli meg/részletezi a vizsgálati eljárást, nem tartalmaz szakmai ténymegállapításokat, illetve a feltett kérdések mindegyikére nem ad választ. Bár nem hiányosság, de logikailag itt kell mégis a feltett kérdésekre adott válaszok körében tárgyalandó azon estkör, amikor a szakértő éppen hogy több kérdést válaszol meg annál, amire a kirendelése szól. Ennek oka az lehet, hogy a szakértő saját megítélése szerint szükségesnek tartja, hogy olyan, a szakterületére tartozó kérdés tekintetében is állást foglaljon, mely nem volt tárgya a kirendelésnek. A szakértő eljárásjogilag ezen kérdések tekintetében formálisan lép túl a kompetenciáján, azonban ennek pusztán annyi a következménye, hogy az ilyen megállapításai nem vehetők figyelembe a bizonyítékértékelés körében. E probléma generálta azt a megoldást, hogy a nyomozó hatóságok a kirendelő határozatban a megválaszolandó kérdések után felkérlik a szakértőt, hogy egyéb megállapításait, észrevételeit is közölje. Ezzel a tételesen feltett kérdéseken túli szakértői megállapítások formálisan is beemelődnek a bizonyítás anyagába.

Itt kell megemlítenem az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet (OGYÉI) – mely a gyógyszerek vizsgálatára elsődlegesen feljogosított szerv – sajátos gyakorlatát. A nyomozó hatóságok az egészségügyi termék meghamisításának büntette miatt indult bűnügyekben a lefoglalt szerek vegyész szakértővel történt megvizsgálását követően a kimutatott vegyületek engedélyezett, vagy tiltott egészségügyi termék voltának megállapítására, valamint tiltott volta esetén az indokolatlan mennyiség megállapítása végett rendelik ki szakértőként az OGYÉI-t. Az OGYÉI azon túlmenően, hogy megállapítja a lefoglalt szer illegális voltát, azt a választ adja a második kérdésre, hogy a lefoglalt, adott esetben minimális mennyiségű egészségügyi termék is indokolatlan mennyiségű, mivel ismeretlen eredete, gyártója, más termékekkel való kölcsönhatása olyan egészségügyi kockázat, mely alapján gyógyszerbiztonsági szempontból a megállapított minimális mennyiség is indokolatlan. Ezzel a szakértő nem válaszolta meg azt a kérdést, hogy a Btk. 186. §-a alkalmazásában indokolatlan-e a mennyisége a lefoglalt egészségügyi termékeknek. A Btk. 186. § (5) bekezdésének c) pontja alapján ugyanis az elkövető akkor szerez meg, hoz be, visz ki, vagy szállít át az ország területén Magyarországon nem engedélyezett egészségügyi terméket indokolatlan mennyiségben, ha az a mennyiség nem valamely meghatározott személy személyes szükségleteinek kielégítését célozza. A kirendelő határozatokban ez a megfogalmazás szerepel a feltett kérdések

¹¹Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.,136. old. Ezen műben a szerző durva alaki hibaként kezeli a jogkérdésben való szakvéleményadást, a kirendelő határozatban fel nem tett kérdésre adott választ és a leleten kívüli egyéb bizonyítékokra alapozott véleményt. Ezzel szemben tartalmi megalapozatlanságnak tekinti a szakvélemény iratellenességét, téves ténybeli következtetését, hiányzó ténymegállapítását, valamint felderítetlenségét.

között, ennek ellenére azonban az OGYÉI állítása szerint nem tudja a Btk. alkalmazásában megközelíteni az indokolatlan mennyiség fogalmát, mivel a szerek pontos hatása nem ismert, emiatt abból indul ki, hogy adott esetben például kettő darab kapszula is indokolatlan mennyiség gyógyszerbiztonsági szempontból. Ez a megközelítés nyilvánvalóan nem szolgálhat a büntető ténymegállapítás alapjául, mivel a törvényi tényállás egy eleme, a Btk. alkalmazásában indokolatlan mennyiség bizonyítatlan. Az nem vitás, hogy ennek meghatározása szakértői kérdés, azonban felmerül annak lehetősége, hogy nem az OGYÉI lesz az, amely megállapíthatja az indokolatlan mennyiség fogalmát. Mivel a törvényi tényállás új, annak kialakult gyakorlata még nincs, a kommentárok is csak nemzetközi egyezmények rendelkezéseit citálják.

A megoldást a Btk.-ban tételesen fel nem sorolt kábítószeres mennyiségének meghatározási metodikája adja. A Btk.-ban fel nem sorolt kábítószeres mennyisége a hozzá nem szokott fogyasztó átlagos hatásos adagjának ismeretében határozható meg. Az bizonyos, hogy ez orvos szakértői kompetencia. A kábítószeres is ismeretlen eredetűek, más szerekkel való kölcsönhatásuk nem ismert, mégis szükséges annak orvos szakértői megállapítása, hogy mekkora az a mennyiség, mely a kívánt bódultságot, vagy éppen aljzottságot előidézi a nem függő fogyasztónál.

A nem engedélyezett egészségügyi termék indokolatlan mennyiségének meghatározása ugyanezen metódust követi. Azt kell megállapítani, hogy a fogyasztó mekkora mennyiségű tiltott egészségügyi terméktől kaphatja meg azt a hatást (pl. izomnövekedést), melynek elérésére a lefoglalt egészségügyi termék hivatott. Ennek ismeretében a jogalkalmazó már megállapíthatja, hogy a lefoglalt egészségügyi termékek meghaladják-e az egyszemélyi szükségletet kielégítő mennyiséget.

A véleményadás alapjául szolgáló *vizsgálati eljárás szabályainak megszegése* szakmai szempontból szintén aggályossá teheti a szakértő véleményét. Példának okáért a kábítószeres bűnügyekben a vegyész szakértőnek a beküldött mintát klasszikus kémiai vizsgálatnak (úgynevezett Marquis reakció), infravörös spektrofotometriás, vékonyréteg-kromatográfiás, gázkromatográfia-tömegspektrometriás, folyadékkromatográfiás, esetleg ezek közül több vizsgálat elvégzése útján kell azonosítania. Az egyes vizsgálatok a mintát egy-egy tulajdonsága alapján azonosítják. Több vizsgálat együttes elvégzése teszi lehetővé azt, hogy a bizonyosság magasabb fokán megállapíthatók legyenek a beküldött mintában az ismert kábítószeres komponensei.

Amennyiben a szakvélemény *nem tartalmaz szakmai ténymegállapításokat*, az megválaszolatlanul hagyja annak kérdését, hogy a szakértő az ismert vizsgálati módszerrel hogyan jutott el a véleményi részben adott válaszokhoz.

Előzményellenesség esetén a szakértő ténymegállapításai és véleménye ellentétben állnak a lelettel, illetve a saját vizsgálati eredményeivel. A leletellenesség eseteiben a szakértő más kiindulópontokat tekint a vizsgálat alapjának, mint amiket a kirendelés adatai tartalmaznak. A leletellenesség fennállhat olyan formában is, hogy a szakértő nem a kirendeléssel együtt hozzá érkezett bizonyítási anyagból, mint leletből, hanem azon túli, perrendszerűen nem rögzített adatokból (is) következtetéseket von le. Vizsgálati eredmény ellenesség esetén pedig a szakértő nem azt tekinti a vizsgálat eredményének, amit annak anyaga egyébként a formál logika¹² szabályai szerint megállapíthatóvá tesz.

Téves ténybeli következtetés esetében a szakértő a már megállapított tényekből – akár a vizsgálat elvégzése közben, akár azt követően – a még bizonytalan tényekre helytelenül következtet. A megalapozatlanság fenti eseteiben az eset konkrét körülményeitől függően egyrészt a szakértőtől felvilágosítás, vagy a szakvélemény kiegészítése kérhető, másrészt másik szakértő kirendelése, amennyiben ennek véleménye ugyanazon vizsgálati anyag alapján eltér, a szakértők párhuzamos meghallgatása válhat indokolttá. Amennyiben a párhuzamos meghallgatás a két szakvélemény közötti ellentmondást nem képes feloldani, úgy újabb – úgynevezett ellenőrző – szakértő

¹² Dr. Pauer Imre a formál logikát a gondolkodás mesterségeként mutatja be, annak célját az alaki igazság kutatásában jelöli meg. A formál logika kizárólag a gondolkodás külső eszköze, tehát nem a materiális igazságot törekszik megállapítani, hanem célja az azonos premisszákból azonos következtetések levonása. Dr. Pauer Imre: A logika alaptanai, Franklin Társulat, Budapest, 1907., 3-4. old.

kirendelésének van helye.¹³

Az iratok alapján kiállított szakvélemény a legtöbb esetben nem jelent problémát a jogalkalmazónak a bizonyítékok értékelése körében. A grafológus, vagy a villamossági szakértő iratok alapján kiállított véleménye eljárásjogilag aggálytalan lehet, mivel szakmai ténymegállapításai levonásához tökéletesen elegendő az elé tárt iratanyag. Más a helyzet azonban az olyan szakvéleményekkel, melyek csakis természettudományos vizsgálat, vagy legalábbis személyes megtekintés alapján állíthatók ki. Kábítószeres, új pszichoaktív anyagok, lőfegyverek csakis vizsgálat alapján véleményezhetők, így az elkövetés tárgyainak rendelkezésre bocsátása nélkül a szakértő nem adhat értékelhető szakvéleményt. Az ilyen vélemény mindenképpen megalapozatlan. Az orvos szakértői vizsgálatok azonban már nem ilyen egyszerű megítélésűek. A testi sérülések véleményezéséhez szükséges az élő személy vizsgálat. Ezt nem feltétlenül kell a szakértőnek elvégeznie, elegendők a kórházi vizsgálatokról kiállított ambuláns lapok, vagy egyéb leletek. Ez esetben ugyanis a leletező orvos a szakértőre is irányadó szakmai szabályok szerint vizsgálja és rögzíti a sérüléseket. Az orvos szakértő feladata e körben az orvosi iratokon rögzített anamnézis, státusz és diagnózis alapján annak szakértői megállapítása, hogy a sértetten milyen sérülések találhatók, azok milyen gyógytartamúak, mi volt keletkezésük hatásmechanizmusa, valamint a ténylegesen keletkezettnél súlyosabb sérülés kialakulása várható-e. A szakértő a komplett nyomozati irat alapján látja a vallomásokot is, melyekből a konkrét ügyben szóba kerülő potenciális hatásmechanizmusokat észlelheti. Annak azonban semmilyen eljárásjogi akadálya nincs, hogy a nyomozó hatóságok kirendelő határozataiban feltett külön kérdés alapján a sérülést előidéző általánosan megfogalmazott erőhatás mellett – például vonalas eszköz okozta tompa erőbehatás – a szakértő megállapíthassa azt is, hogy a sérülést a vallomásokban foglaltak szerint például vascsővel is okozhatták. A testi sérülések kizárólag vallomások alapján történő véleményezése azonban a szakvélemény megalapozatlanságát eredményezi. Találkoztam már olyan orvos szakértői véleménnyel, melynek alapjául pusztán nyomásérzékenységet – viszont testi sérülést nem – rögzítő ambuláns lap szolgált, illetve egy olyan tanúvallomás mely szerint a cselekmény elkövetését követő napon a sértett fején kitüremkedés volt látható. A szakvélemény a feltett kérdésekre azt a választ rögzítette nagyon helyesen, hogy orvos szakértői eszközökkel nem állapítható meg sérülés keletkezése, a vallomás alapján pedig nincs hatásköre véleményt nyilvánítani.

Más a helyzet a boncolás esetén. A halál tényét ilyenkor a halott feltalálási helyén a helyszíni szemlén közreműködő orvos állapítja meg. Erre az orvos szakértői vélemény minden további nélkül ráépíthető. A rendkívüli halál esetében boncolástól azonban semmilyen esetben nem lehet eltekinteni, halálok tehát iratok alapján nem véleményezhető.

Az orvos szakértés körében végül az ittasság véleményezésére kell kitérnem. Ittas állapotban elkövetett járművezetés vétsége miatti büntetőeljárásokban a vegyész szakértő a levett vér- és vizelet mintából megállapítja azok etilalkohol tartalmát. Gyakori azonban azon terhelti védekezés, mely szerint a kimutatott alkoholkoncentráció ráivás eredménye. Ekkor orvos szakértő feladata annak megállapítása, hogy történt-e ráivás. Mivel a szakértő a vér- és vizeletalkohol mennyiségét, valamint a terhelt testalkatát ismeri, a véleményadáshoz szüksége van az elfogyasztott alkohol típusára, mennyiségére, valamint a fogyasztás időpontjára. Ezen adatok a vallomásokban találhatóak. Eljárásjogilag mégsem kifogásolható a szakértő ezen ténykedése, mivel lényegileg az alkohol lebomlását számolja ki, melyhez a leletek elegendő adatot szolgáltatnak. Az ilyen szakvélemény általában csak valószínűségi lesz, mivel a szakértő ismeri ugyan az alkohol lebomlásának egyenletét, a vér és a vizeletalkohol görbék közti kapcsolatot, azonban az italfogyasztás az egyébként is mérlegelést igénylő vallomásokban történő közlése nem tesz lehetővé kategorikus szakvéleményadást.

A megalapozatlanság esetkörében zárásképpen szükséges megvizsgálni azon esetet, amikor a szakértő csupán valószínűségi véleményt ad. A valószínűségi véleménynek szubjektív és objektív

¹³ Be. 109. §, 111. § (1) bekezdése, 125. §, 111. § (5) bekezdése

okai lehetnek. Szubjektív ok például a szakértő felkészületlensége, felületessége, hiányos műszerezettség. Amennyiben felmerül olyan adat, ami ezek fennállására enged következtetni, a korábban ismertetett eljárási eszközökkel törekedni kell a kategorikus vélemény beszerzésére. Ezzel szemben amennyiben maga a lelet – tehát a kirendeléskor rendelkezésre álló adattartalom – nem teszi lehetővé kategorikus vélemény előterjesztését, az felveti annak kérdését, hogy egyáltalán felhasználható-e a kérdéses vélemény bizonyítéku. Tekintettel arra, hogy a lelet újabb szakértő kirendelése esetén is változatlan, nem látom értelmét a bűnügyi költség újabb szakértő kirendelésével történő növelésének. Amennyiben azonban az eljárás során újabb – a szakvéleményadást elősegítő – adatok merülnek fel, indokolt újabb szakvéleményt beszerezni. Ezzel ellentétes módon, ha a vizsgált tárgy által hordozott nyomok azok elhelyezkedése, vagy a tudomány jelen állása szerint nem, esetleg csak korlátozottan nyerhetők ki, a jogalkalmazónak az ezek alapján előterjesztett szakvéleményt kell a bizonyítékok között megfelelően értékelnie.

IV. A jogi szakértelem és az egyéb szakterületek határvonalai

A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni. Az objektív valóság feltárásnak igénye indokolja azt, hogy a büntető, vagy büntetőeljárási jogszabályok értelmezésében jelentőséggel bír, különleges szakértelmet igénylő tények megállapításához szakértői bizonyítás vezethessen.¹⁴ Az objektív valóság feltárása számtalan esetben megköveteli az átlagos élettapasztalat és általános emberi tudás körén kívül eső szakismeretek birtoklását. Ez felveti annak szükségességét, hogy megvizsgáljuk a különleges szakértelem határait. Király Tibor szerint annak ellenére, hogy a törvény nem határozza meg a különleges szakértelem határait, a gyakorlatban ritkán okoz nehézséget annak eldöntése, hogy a szakértői közreműködés mely kérdés megválaszolásához szükséges. Álláspontja szerint a különleges szakértelem körébe az általánosan megkövetelhető ismeretek szintjét meghaladó ismeretek tartoznak.¹⁵ Varga Zoltán értelmezésében a különleges jelző arra utal, hogy a bizonyítandó tény megállapítása, vagy megítélése a jogi szakértelem kompetenciáját meghaladja.¹⁶ Gödöny József megítélése szerint a büntetőeljárásban a hatóság tagjának általános szakismeretei színvonalát kell a különleges szakértelem alsó határának tekinteni, így a hatóság tagja dönti el, mely ponton válik szükségessé a szakértő igénybevétele.¹⁷ Pusztai László e gondolatmenetet azzal pontosítja, hogy a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban belépő ügyész és a bíróság szakismerete is hozzátartozik ahhoz az ismeretanyaghoz, mely a különleges szakértelem alsó határát adja, és még nem igényli szakértő igénybevételét.¹⁸ Végül a fenti gondolatmenet konklúziójaként idézném Erdei Árpád értelmezését, aki a különleges szakértelmet a jogi ismeretek körén kívül eső és az általános ismeretek szintjét is meghaladó szaktudásként ragadja meg. A szakvéleményt éppen e jellemzője teszi alkalmassá arra, hogy a büntetőeljárásban bizonyítékként kerüljön felhasználásra.¹⁹

A büntetőeljárási törvény négy esetben teszi kötelezővé szakértő alkalmazását; ha a bizonyítandó tény, vagy eldöntendő kérdés valamely személy kóros elmeállapota, illetve kényszergyógykezelésének szükségessége, kábítószer függősége, ha a személyazonosítást biológiai vizsgálattal végzik, illetőleg ha az elhalt személy kihantolására kerül sor.²⁰ A kötött bizonyítást eredményező eseteken kívül a hatóság eljáró tagjának mérlegelésén múlik, hogy bevon-e szakértőt a bizonyításba, vagy sem. A hatóság tagjai gyakorlati tapasztalataik alapján rendelkezhetnek olyan

¹⁴ Be. 75.§ (1) bekezdés, 99.§ (1) bekezdése

¹⁵ Király Tibor: Büntetőeljárási Jog, Osiris, Budapest, 2008., 277. old.

¹⁶ Bodor Tibor et. al: A büntetőeljárási törvény magyarázata, Complex, Budapest, 2009., 342. old.

¹⁷ Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban, KJK, Budapest, 1968., 257. old.

¹⁸ Pusztai László: Jogászképzés – igazságszolgáltatás – kriminalisztika. Magyar Jog, 1984., 7-8.sz., 299. old.

¹⁹ Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, KJK, Budapest, 1987., 35. old.

²⁰ Be. 99. § (2) bekezdése

felkészültséggel, mely képessé teheti őket bizonyos szakkérdésekben való állásfoglalásra, azonban a bizonyítás törvényességének való megfelelés jegyében a szakértő kirendelésétől ekkor sem tekinthetnek el. Amennyiben a szakértői vélemények értékelésének tapasztalataira hagyatkozva a bíróság szakértői kompetenciába tartozó kérdést döntene el, úgy az ítélete meglapozatlan lenne. A szakértő kirendelésének fakultatív eseteiben az igénybevétel szüksége a kétséget kizáró bizonyosság elérését eredményező megalapozott és hiánytalan tényállás igényén túl a büntetőeljárás időszerűsége, valamint a költséghatékonyság aspektusában szemlélve is kardinális kérdés. Önmagában a költséghatékonyság azonban nem akadályozhatja az objektív valóság feltárásának és a kétséget kizáró bizonyosság elérésének igényét. Amennyiben azonban ténylegesen fennáll egy olyan bizonyítandó tény, mely csak jogi területen kívül eső szakkérdés eldöntésével állapítható meg, a szakértő bevonása csak kivételes esetekben mellőzhető. Élet és testi épség elleni bűnügyekben például ha az orvosi látélet tartalmazza a sérülések pontos megjelölését és gyógytartamát, valamint a sérüléshez vezető okfolyamat más bizonyítási eszközökkel tisztázott, az orvos szakértő igénybevétele nem indokolt. Vagyon elleni bűncselekmények esetében amennyiben az elkövetés tárgya kiskereskedelmi forgalomban kapható úgynevezett tömegáru, szakértő igénybevétele helyett elegendő annak nyugtája, számlája, vagy kiskereskedőtől beszerzett kárérték igazolás is. Más a helyzet akkor, ha az elkövetési értéket a sértett, vagy a védelem reális okok mentén vitatja.

A gyakorlatban azonban nem ritkán az is előfordul, hogy a bizonyítandó tény fennállása nemcsak szakértő bevonásával, hanem bizonyított tényről nem bizonyított tényre való következtetés útján is megállapítható. Ezen esetben is csak akkor lehet a szakértő bevonásától eltekinteni, ha a ténybeli következtetés logikailag minden más eshetőséget kizár, valamint ez nem igényel feltétlenül különleges szakértelmet.

A szakértői bizonyítás kiemelt szakmai és egyben eljárásjogi kritériuma, hogy a szakértő ne véleményezzen jogkérdést, emiatt szakvéleményének keretei csak jogilag releváns tényekre korlátozódnak. Ezt implicit módon a büntetőeljárás törvény is deklarálja azzal, hogy a véleményezhető szakkérdések körét csak bizonyítandó tényekre konkretizálja, e követelményt azonban a Kúria explicit módon is leszögezte, amikor megállapította, hogy a jogkérdésben beszerzett szakvélemény a szakértői kompetencián túlterjeszkedik. Az új szakértői törvény a korábbi Kúriai gyakorlattól eltérően lehetővé teszi, hogy a szakértő jogszabály engedélye alapján jogkérdést véleményezhessen.²¹ Ezen esetkört leszámítva a jogszabályok értelmezése – a jogszabályi formában megjelenő úgynevezett technikai normák kivételével – a bíróság, nem pedig a szakértő feladata. A szakértő jogértelmezésétől a bíróság szabadon eltérhet, e körben oktalan más szakértő kirendelése. A szakértő jogkérdésben történt állásfoglalása a szakvélemény különösen súlyos hibája, így az nem használható fel bizonyítékként.²² Ez esetben nem lehet figyelembe venni a szakvélemény érintett részeit, ha pedig a bíróság határozatának jogi indoklása hivatkozik jogkérdésben állást foglaló szakvéleményi tartalomra, azt a másodfokú bíróság eljárási szabálysértésre hivatkozással hatályon kívül helyezheti.

A dilemmát jelen esetben az új szakértői törvény azon rendelkezése generálja, mely alapján jogszabály engedélye által a szakértő jogkérdést véleményezhet. Jogi megítélésem szerint ez komoly jogalkotási hiba, mivel a jogalkalmazó eljárási törvényben foglalt hatáskörét, illetve annak egy részét a szakértőre ruházza. Ennek elfogadása radikális esetben azt eredményezné, hogy a folyamatban levő ügy tárgyát képező kérdést – beleértve annak jogi megítélését is – a szakértő bírálná el. A büntetőeljárás szempontjából vizsgálva a szakértői törvény és a büntetőeljárás törvény kollíziója áll fenn, melyet valamelyik törvény javára fel kell oldani. Mivel a szakértői törvény az összes eljárásban kirendelhető szakértő működésének általános, szisztematikai szabályait állítja fel, melyet az egyes eljárási törvények – így a büntetőeljárás törvény is – a saját céljainak megfelelően konkretizál, a specialitás elve alapján a kollízió a büntetőeljárás törvény javára oldható fel. Így továbbra is

²¹ Szakértői törvény 47. § (6) bekezdése, BH 2007.397.II.

²² Tremmel Flórián: Az orvosi szakértés és a bírósági bizonyítás analógiája in Tremmel Flórián – Mészáros Bence – Fenyvesi Csaba (szerk.): Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban, PTE-ÁJK, Pécs, 2005.,169. old.

kategorikusan fenntartható, hogy a jogkérdések megállapítása kizárólag a jogalkalmazó feladata lehet. Ezzel ellentétes értelmezés esetén a bíróságoz fordulás joga²³ szenvedne csorbát.

A szakértői kompetencia túllépésének eseteit és megítélését néhány példán keresztül könnyebben értelmezhetőnek tartom. Szinte minden rendőri nyomozó szerv egyöntetű gyakorlata, hogy áramlopási cselekménynél a szakértőt annak megállapítására is kirendelik, hogy történt-e dolog elleni erőszak a jogellenes áramvételezés során. Erre a szakértő a kirendelésnek megfelelően megállapítja, hogy a vezeték szigetelésének megbontása miatt a dolog elleni erőszak megállapítható, vagy az utcán futó fővezetékre történő szigeteletlen ráakasztás esetén az nem állapítható meg. Mivel a dolog elleni erőszak jogi műszó, a szakértőnek kizárólag arra kellene választ adnia, hogy rendeltetésellenes fizikai hatás-e a méretlen fővezeték szigetelésének megbontása és arra leágazás kötése, vagy a ráakasztás. A szakértő a dolog elleni erőszak megállapíthatósága körében meg szokta indokolni kialakított álláspontját, büntető eljárásjogi értelemben ezen indoklás a szakvélemény felhasználható része, a dolog elleni erőszak, mint minősítő körülmény megállapítása azonban a jogalkalmazó feladata, így bizonyítékértékelés körében a szakértő ezen jogi minősítése a jogalkalmazót nem köti.

Másik tipikus példa a Bűnügyi Szakértői és Kutató Intézet azon gyakorlata, mely során szintén a kirendelésnek megfelelően rendre megállapítja, hogy a beküldött vizeletminta, por, vagy növényi származék milyen hatóanyagot tartalmaz. Azonban azt is megállapítja továbbá, hogy vegyület a Btk. alkalmazásában kábítószer, továbbá a kábítószer mennyisége csekély, vagy éppen jelentős-e. Ezen esetekben a szakértő feladatát kizárólag a beküldött mintában levő hatóanyag kimutatása képezi. A kimutatott hatóanyagot már a jogalkalmazó feladata a kábítószeres jegyzékéből kikeresni. A hatóanyag mennyiségére vonatkozó számszerű adatokat a jogalkalmazó részére a Btk. 461. §-a kimerítően tartalmazza. A vegyész, vagy botanikus szakértőnek-e körben pusztán annyi a feladata, hogy megállapítsa a beküldött mintában a hatóanyag mennyiségét. Ahhoz, hogy a jogalkalmazó helyesen minősíthesse a kábítószer Btk. 461. §-ában tételesen felsoroltakon túli egyéb hatóanyagának büntetőjogi értelemben vett „csekély”, vagy „jelentős” mennyiségét, annak orvos szakértői megállapítása szükséges, hogy ezen hatóanyagok tekintetében mekkora a hozzá nem szokott fogyasztó átlagos hatásos adagja. Ezt vegyész szakértő szintén nem döntheti el, továbbá sem a vegyész, sem az orvos szakértő nem véleményezheti az általa megállapított mennyiséget a Btk. alkalmazásában „csekélynek”, vagy „jelentősnek”.

Egy szintén nagyon gyakori eset lehet a jogszabályok szakértővel történő értelmezése. A jogszabályok értelmezése – a jogszabályi formában megjelenő, úgynevezett technikai normák kivételével – a bíróság, nem pedig a szakértő feladata. A szakértő e körben tett jogértelmezése a fentiekhez hasonlóan a bíróságot szintén nem köti. A keretdiszpozíciókat tartalommal kitöltő jogszabályok felsorolása, értelmezése nem ténykérdés, ezért attól a bíróság szabadon eltérhet.²⁴ A jogszabályok céljait és helyes értelmét elsődlegesen azok indokolásában kell keresni. A jogalkalmazásban ezt követően a Kúria alakíthatja ki a minden bíróság által követendő jogértelmezést. A Btk. keretdiszpozícióit az egyes foglalkozási ágakra vonatkozó jogszabályok töltik ki tartalommal. Ezek értelmezése nem szakértői kompetencia, ugyanis az ügyben tett ténymegállapításokat először az igazgatási jogszabály rendelkezéseivel kell egybevetni, majd állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy a megállapított cselekmény megvalósította-e valamely keretdiszpozíció törvényi tényállását. Ez mindkét esetben a jogi értékelés esetkörébe tartozó tevékenység, nem pedig ténymegállapítás. A szakértő ilyen tárgyú megállapításait a bíróság nem kell, hogy kövesse, sőt nem is követheti, az azoktól való eltérés nem jár ugyanis a megalapozatlanság következményével.²⁵

²³ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”

²⁴ BH2007. 218. I-II.

²⁵ BH2007. 218. indokolása

V. Záró gondolatok

Ahogy azt a tanulmányban végigvezettem, a büntetőeljárásban a szakértő a tényállás megállapítását oly módon segíti elő, hogy az általános ismereteken túli, különös szakértelmet igénylő kérdésekben véleményével segíti bizonyítást. A szakértő, mint bizonyítási eszköz sajátos jellegét az adja, hogy a kirendelése tárgyát képező szakkérdésre adott esetben más bizonyítási eszköz nem tud jogilag értékelhető választ adni, a vélemény nem pótolható más bizonyítási eszközökkel. A dilemmát az a tény szüli, hogy a jogalkalmazónak kell analitikusan és szintetikusán értékelve megítélnie, hogy a különleges szakismeretek talaján álló szakvélemény mennyiben használható fel a büntetőeljárásban. A gyakorlatban a szakértő adott kérdésben történő kirendelhetőségének, illetve a véleménye törvény által kötelezően előírt tartalmi elemei meglétének vizsgálata nem okoz kifejezett nehézséget. A jogalkalmazó szemszögéből nézve – a kirendelés alapjául szolgáló különleges szakismeretek miatt – a probléma akkor adódik, amikor a szakvélemény analitikus vizsgálata során az abban foglalt vizsgálati anyagot és érvelést kell elfogadnia. Ennek elemzése vezet ugyanis oda, hogy a jogalkalmazó megítélhesse, önmagával összhangban áll-e a szakvélemény, szakmailag megalapozott-e, valamint egyáltalán építhető-e rá tény- és tényállás megállapítás. A szakvéleményben foglaltakra mindig nyilatkoznatni kell a terheltet és a sértettet, hogy kifejthessék jogi álláspontjaikat, melyek a bizonyítékok értékelése körében számításba jöhetnek. A jogalkalmazó felelőssége annak megállapítása, hogy a beszerzett szakvélemény eljárásjogilag törvényes és szakmailag helyes-e. Amint a megalapozottság tekintetében kételye merül fel, az eljárási törvényben foglalt eszközökkel – felvilágosítás, vagy kiegészítés kéressel, más szakértő kirendelésével, a szakértők párhuzamos meghallgatásával, valamint ellenőrző szakértő kirendelésével – kell a helyzetet tisztáznia. Csakis ezen eszközök felhasználásával érhető el, hogy a beszerzett szakvélemény a bizonyítást érdemben segítse és minőségi kiindulópontokat nyújtson a tényállás megállapításához.